

Omówienia i recenzje

I. S. Vinokur, A. F. Hucal, S. I. Penjak, B. O. Timoščuk, V. I. Jakubovskij, DOVIDNYK Z ARCHEOLOHII UKRAINY, CHMELNIČKA, ČERNIVEČKA, ZAKARPATŠKA OBLASTI, Kyiv 1984, 222ss.

Nakładem Instytutu Archeologii AN USRR oraz Ukraińskiego Towarzystwa Ochrony zabytków kultury i sztuki ukazał się nowy informator¹ o zabytkach archeologicznych zarejestrowanych na terenie obwodów chmielnickiego² (do 1954 r. — obw. kamieniecko-podolskiego), czerniowieckiego i zakarpaciego.

Zestawienie zabytków obwodu chmielnickiego przygotowali prof. I. S. Winokur, wybitny badacz dziejów Ukrainy w pierwszej połowie I tysiąclecia n.e., zwłaszcza kultury czerniachowskiej, A. F. Hucal, specjalizujący się w zagadnieniach wczesnej epoki żelaza — obaj z Katedry Historii ZSRR i USRR Instytutu Pedagogicznego w Kamieńcu Podolskim — oraz W. I. Jakubowski, archeolog średniowiecza z Muzeum Regionalnego w Chmielnickim. Zabytki obwodu czerniowieckiego zestawiał W. O. Tymoszczuk z tamtejszego Uniwersytetu (obecnie pracownik Instytutu Archeologii AN ZSRR w Moskwie), badacz wczesnego średniowiecza Bukowiny.

Wykaz zabytków z terenu Zakarpaciej Ukrainy jest wynikiem pracy całego zespołu. Autorami — wymienionymi w przedmowie (s. 4), a nie zaznaczonymi na karcie tytułowej — części poświęconej paleolitowi są: W. N. Gładylin z Muzeum Archeologicznego AN USRR, uznany badacz starszej epoki kamienia na Zakarpaciu, oraz L. W. Sołdatenko z Uniwersytetu w Użgorodzie. Materiały neolityczne i eneolityczne zestawiał M. F. Potuszniak, z epoki brązu, E. A. Bałaguri, z wczesnej i środkowej epoki żelaza, I. I. Popowicz, wszyscy z Uniwersytetu w Użgorodzie. Jedynie nazwisko S. I. Pieniaka z tamtejszego Muzeum Historycznego (obecnie pracownik Instytutu Nauk Społecznych AN USRR we Lwowie), specjalizującego się we wczesnym średniowieczu, który autoryzował całość tej części, wymienione jest na karcie tytułowej.

Wykaz zabytków, poprzedzony krótką charakterystyką epok i kultur archeologicznych (s. 5–21), zestawiony odrębnie dla każdego obwodu, podaje lokalizację stanowisk w obrębie miejscowości, ułożonych wg regionów. Łącznie na całym obszarze tych trzech obwodów zarejestrowano ok. 2200 stanowisk i znalezisk pojedynczych, odkrytych w ok. 700 miejscowościach obwodu chmielnickiego (s. 22–102), ok. 260 — obw. czerniowieckiego (s. 109–168) oraz ponad 180 — obw. zakarpaciego (s. 172–205).

Dla opisanych skrótowo wszystkich zabytków i stanowisk podano określenie chronologiczne i kulturowe. Wykaz obejmuje łącznie 120 stanowisk paleolitycznych i mezolitycznych, 126 — neolitycznych (kultury: dorzecza Bohu i Dniestru, ceramiki wstęgowej kłutej, ceramiki linearnej — Alföld, bukowogórska i wczesnopolgarska), 345 — eneolitycznych (kultury: trypolska, amfor kulistych, lendzielska, tiszapolgarska i bodrogkereszturska oraz ceramiki sznurowej i ceramiki promienistej³), 330 — z epoki brązu (kultury: komarowska, otomańska i stanowska, Noua, holihradzka), 178 — ze starszej części (tj. do środkowego okresu lateńskiego) epoki żelaza (kultury:

¹ Por. Jan Gurba, rec.: O. P. Černyš (red.): *Archeolohični pam'jatky Prykarpattja i Volyni...*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 37, 1985, s. 307, przypis 6; I. D. Ratner, *Dovidnyk z archeolohii Ukrainy, Chersonska oblast'*, Kyiv 1984, s. 106.

² Do 1954 r. miasto Chmielnickij nosiło nazwę Płoskirów.

³ Obie kultury, zgodnie z tradycją archeologii radzieckiej, włączono tu do epoki brązu.

późnoholihradzka, czarnoleska, zachodniopodolska grupa kultury scytyjskiej i kusztanowicka), 468 — okresu późnolateńskiego, wpływów rzymskich i wędrowek ludów (kultury: Poieneszti-Łukaszewka, lipicka, czerniachowska, karpackich kurhanów) oraz 458 wczesnośredniowiecznych (kultury: typu praskiego, typu Łuka Rajkowiecka oraz Kijowskiej Rusi). Wykazy uzupełniają ryciny charakterystycznych zabytków (obw. chmielnickiego — ryc. 1–14, obw. czerniowieckiego — ryc. 15–21, obw. zakarpackiego — ryc. 22–27).

Wykaz zawiera również informacje — o niektórych zabytkach późnośredniowiecznych (osadach opuszczonych?), skarbach monet XIV–XVIII w., zamczyskach i twierdzach, niedatowanych umocnieniach ziemnych, kurhanach i jaskiniach — których nie uwzględnia, zestawiony dla trzech obwodów łącznie, skorowidz stanowisk ułożony wg epok i kultur archeologicznych (s. 210–220).

Szczegółowe dane o konkretnych znaleziskach mogą zainteresowani znaleźć dzięki odsyłaczom do wykazów podstawowej literatury, archiwalii dokumentacji i zbiorów muzealnych, umieszczonych oddzielnie dla każdego obwodu (157 pozycji dla obw. chmielnickiego, 95 — czerniowieckiego, 112 — zakarpackiego). Bibliografia, jak i spis archiwalnych dokumentacji obejmują prace opublikowane i wykonane do 1979 r. Wśród opracowań źródłowych znajdują się prace Polaków: F. Puławskiego i T. Sulimirskiego⁴.

Zainteresowanemu czytelnikowi trudno znaleźć uzasadnienie takiego właśnie, jak w omawianym tomiku, doboru obszarów, nie tworzących zwartej sąsiedztwa i nawet ze sobą — w przypadku obw. zakarpackiego — nie graniczących. Znaczne rozciągnięcie całego obszaru (ok. 370 km w kierunku równoleżnikowym i ok. 300 km w południkowym, przy szerokościach od ok. 30 do 80 km) i jego zróżnicowanie fizjograficzne — od strefy karpackiej (obw. zakarpacki i czerniowiecki) po znajdujący się w strefie leśno-stepowej obwód chmielnicki⁵ — tłumaczą występujące na nim ogromne zróżnicowanie kulturowe: od kultur związanych z basenem naddunajskim do kultur leśno-stepowej strefy wschodniego Podola.

Ogromnym mankamentem wydawnictwa jest brak, choćby najbardziej uproszczonej, mapy z lokalizacją wszystkich stanowisk.

Wszyscy czekamy na dalsze tomy tej nadzwyczaj pożytecznej serii.

Jan Gurba

⁴ F. Puławski, „Mogily” o nasypie kamiennym w powiecie kamienieckim, „Światowit” t. 4: 1902, s. 3–39; T. Sulimirski, *Kultura wysocka*, Kraków 1931, s. 183; tenże, *Scytowie na zachodnim Podolu*, Lwów 1936, s. 178.

⁵ O. M. Marynyč, A. I. Lańko, M. I. Ščerbań, P. G. Šyščenko, *Fizyczna geografija Ukrainśkoi RSR*, Kyiv 1982, *passim*.